

NAV vil utvide tolkerollen, med hvilke konsekvenser?

NAV-rapporten «Fornyning av tolketjenesten» fortjener mer oppmerksomhet enn den har fått. Arbeidsgruppen, som har laget rapporten, kommer med en rekke interessante forslag. Noen gir grunn til optimisme med tanke på bedre tilgang på tolk, som døve lenge har vært opp-tatt av og som har vært kommentert i bladet. Noe som derimot ikke har vært berørt, utenfor arbeidsgruppen, er NAV sine visjoner om en helt ny tolkerolle. Arbeidsgruppen går inn for at tolken skal ha en hjelperolle, og at det må satses på «bygging av tolkers kompetanse i funksjonsvurdering». Hva betyr dette, for tolken og ikke minst: for døve brukere?

Fra et brukerperspektiv hilses fornyning av tolketjenesten velkommen. Fokus har vært på de forslagene rapporten legger fram for effektivisering av organiseringen og bedre tilgang på velferdsgodet tolk. Sett utenfra, er der forbausende lite engasjement i forhold til hvordan tolkerollen forstås. Det kan ha flere årsaker. Gitt tegnspråkets status i dag, tar døve det som en selvfølge at tolken er en upartisk språktolk, slik det framkommer av Tolkeforbundets yrkes-etiske retningslinjer. De som har lest NAV-rapporten, har kanskje merket seg at der omtales noen tiltak som gjelder utvikling av tolkens rolle i hjelpemiddelsentralene – og tenkt at dette er en sak for NAV. Der tar de feil, er min påstand. Med dette innlegget ønsker jeg derfor å sette søkelyset på de endringer som arbeidsgruppen foreslår, om tolkens utvidede rolle, som jeg ønsker en åpen diskusjon omkring.

NAV-tilpasset tolk

NAV har utvilsomt mye makt når det kommer til fordelingen av tolk. Som med andre velferdsgoder er det også her knapp-

Prosjektleder Peter Hjort, NAV, foreleser om fornying av tolketjenesten på NDFs landsråd, tolket til tegnspråk av Helene Winge.

het på ressurser, og tolketjenesten er satt til å fungere som gatekeepers. De skal, etter gitte regler, vurdere hvem som kan få tolk til hva. Det nye er at NAV nå også vil definere tolkens oppgaver. Tolken skal tilpasses NAVs overordnede mål, forstår jeg. Noe som altså vil kreve en egen etisk standard for tolketjenesten, er det foreslått. Hva dette vil innebære, er ikke like klart. Men det er vanskelig å se at dette ikke vil bety et brudd med dagens forståelse av tolkerollen. Hvorfor skulle det ellers være nødvendig med en egen etisk standard?

Fortsatt skal tolkens kjerneoppgave være å tolke, eller som det heter i rapporten: «å bistå i kommunikasjonen mellom døve, døvblinde og hørselshemmede på den ene siden og hørende på den andre». Men NAV-tolken sine oppgaver skal ikke stoppe der. Før vi går videre, en liten oppklaring i forhold til hvilke tolker dette kommer til å berøre. I praksis alle, all den tid de aller fleste av våre tolker har et forhold til NAV – enten som ansatte eller som frilansere,

som må ha avtale med tolketjenesten. For publikum, hørende tolkebrukere, spiller det dessuten liten rolle hvor tolken kommer fra. De påvirkes av møtet med tolk og døve, og har tolken en hjelperolle – ja, så gjør det også noe med hørendes oppfatning av døve.

Tolker med hjelpeplikt

Vi kan alle trenge hjelp i ulike faser av livet og NAV har et ansvar for å hjelpe mennesker på flere områder. Noen vil si at en også kan trenge hjelp i møte med NAV for å få den hjelpen en har krav på, men det er en annen diskusjon. Det er, fra et NAV-perspektiv, naturlig å se på hvordan tolken kan bidra til å hjelpe døve, som har behov for det. Hva skulle være galt med det?

Arbeidsgruppen peker på at det ofte er nettopp tolken som avdekker at kommunikasjonen mellom den døve og den hørende ikke fungerer i en tolkesituasjon. Denne observasjonen vil nok mange tolker kunne skrive under på. Spørsmålet er hvor ansvaret skal plasseres. Arbeidsgruppen er

KRONIKK

klar på dette: «Når kommunikasjonen ikke fungerer, bør tolken – uavhengig av om man er ansatt eller frilans – kjenne både plikt og rett til å foreslå tiltak som kan bedre kommunikasjonen», i følge rapporten. Forslaget virker ikke spesielt kontroversielt, men la oss se nærmere på forståelsen av begrepet kommunikasjon her. Slik jeg forstår det, handler det om to parter – som ønsker å nå fram til hverandre, og som begge har ansvar for at det skal skje. Arbeidsgruppens bruk av begrepet får meg til å tenke at de legger noe langt mer i det, enn jeg gjør – og at de plasserer problemet hos den ene parten, nemlig den døve.

Funksjonsvurdering

Behovet for hjelp vil avdekkes når kommunikasjonen ikke fungerer, i en tolkesituasjon. Da blir det opp til tolken å komme til enighet med den døve om å undersøke og prøve ut andre tiltak, som – i følge rapporten – kan støtte opp under tolkehjelpen og bedre kommunikasjonen. Som regel vil man komme til enighet, mener arbeidsgruppen. De ser det som en fordel at tolketjenesten er en del av hjelpemiddelsentralene og den fagtradisjon de har for å basere tiltak på konkret funksjonsvurdering. Nå foreslår arbeidsgruppen at det skal satses på kompetanseoppbygging hos tolkene, slik at de blir i stand til å foreta slik funksjonsvurdering av døve.

Formålet er, i følge rapporten, at en «kan komme opp med forslag til tiltak som kan minske gapet mellom individets forutsetninger for og omgivelsenes krav til kommunikasjon». Dermed er det liten tvil om hvem som eier problemet, slik NAV ser det. Forslaget går altså ut på at tolken foretar en vurdering av den døves (individets) forutsetninger for kommunikasjon, og sammen med hjelpemiddelsentralens brede fagmiljø kommer fram til passende tiltak. Med en slik utvidet tolkerolle står vi overfor et paradigmeskifte i synet på tolkens oppgaver. Forslaget reiser også en rekke spørsmål i forhold til hvordan NAV tenker seg at dette skal gjennomføres.

Krav om samtykke

Arbeidsgruppen går inn for at tolkene må få kompetanse i funksjonsvurdering, men stiller ingen spørsmål ved hva et slikt ansvar vil ha å si for tilliten til tolken, slik vi kjenner tolkerollen i dag. Imidlertid ser de ut til å være klar over det problematiske ved å påtvinge noen en hjelp en ikke har bedt om. Arbeidsgruppen stiller selv spørsmålet: Kan man som tolk i det hele tatt foreta seg noe uten tolkebrukers samtykke? Et beti-

melig spørsmål, etter min mening.

De diskuterer hva tolken kan gjøre der den døve motsetter seg andre tiltak enn tolking, og har sett til tilsvarende etiske utfordringer innen helseområdet, der pasienters selvbestemmelsesrett i stor grad går foran helsepersonellens hjelpeplikt og konkluderer med at de ikke ser grunn til at det bør forholde seg annerledes på tolkeområdet. Da forstår jeg det slik at verken tolken eller andre innenfor NAV-systemet skal kunne påføre døve noen tiltak mot deres vilje. Det virker jo betryggende.

Nye kompetansekrav

Dagens tolkeutdanning er en treårig grunnutdanning, som ikke spesialiserer for bestemte fagområder. Det er bred enighet om behov for mer utdanning for tolkene, for eksempel innen rettstolkning. Dette ble det også pekt på i Tolkeutredningen 2008, som nevner en rekke områder for etter- og videreutdanning av tolker. I samme utredning ble det anbefalt at det etableres et fagutviklingsprogram for tolkeområdet. Sentrale tema skulle være framtidens tolkerolle og den offentlige tolketjenestens etiske standard.

Med den nye rapporten blir det klarere hva dette betyr. Ut over etter- og videreutdanning, som tolkene lenge har etterspurt, ønsker NAV en ny forståelse av selve tolkerollen. I rapporten kan vi lese at «Arbeidsgruppa ser det som viktig at tolkeutdanningene utvider tolkens perspektiv på tolkerollen og deres kunnskapsgrunnlag».

Tolkeutdanningen skal selvsagt være i takt med de behov som velferdssamfunnet melder, og som tolkeprofesjonen, er den hele tiden i en utvikling. Spørsmålet er i hvilken retning utviklingen skal gå. Er det enighet om at vi skal forlate idealet om den upartiske tolken, og dyrke fram en ny hjelperolle, ja – så vil det blir tatt opp i utdanningen. Men, er dette noe NAV alene kan bestemme? Og hva tenker arbeidsgruppen seg at vi skal ta ut av utdanningen for å gjøre plass til eventuelle nye fag, for å imøtekomme krav til tolken som redskap for NAV sin overordnede filosofi?

Taushet og tillit

Helt til slutt vil jeg peke på et område som rapporten tar opp, men uten å problematisere noe videre. Det handler om tolkens taushetsplikt. Arbeidsgruppen viser til tolkebruker sin rett til vern mot spredning av opplysninger fra tolkesituasjonen, som avspeiles i tolkens taushetsplikt. De framhol-

der at denne retten også «må ivaretas hvis andre fagpersoner og fagmiljøer involveres for å gjøre kommunikasjonen best mulig». Det høres da betryggende ut, eller?

Hvis en tenker seg tolken som representant for NAV, virker dette uproblematisk. Hvis en derimot ser tolken som en uavhengig, profesjonell aktør, kun med ansvar for å formidle kommunikasjon mellom to likestilte parter, ja – da blir situasjonen en litt annen. Tolkenes taushetsplikt står i en særstilling. Ved strengt å overholde denne, har tolkene bygget opp en tillit hos hørende og døve brukere. De som bestiller tolk skal kunne ha tillit til at tolken verken formidler videre hva som framkommer i situasjonen, eller har andre roller enn å tolke. Har arbeidsgruppen tatt inn over seg hvilke konsekvenser deres forslag kan få for tilliten til tolken?

Vil den døve tolkebrukeren bli informert på forhånd om at tolken har hjelpeplikt og kan involvere andre fagpersoner, dersom hun/han ser behov for det? Eller er det først i det øyeblikk at «andre tiltak» vurderes at tolkebruker blir informert om dette? Dette er noen spørsmål jeg sitter igjen med etter å ha lest rapporten.

FAKTA

NAV-rapporten «**Fornyning av tolketjenesten**» (2011) er en oppfølging av Tolkeutredningen, som NAV la fram i 2008. Nå har en arbeidsgruppe, nedsatt av NAV Hjelpemidler og tilrettelegging, kommet med forslag til fornyning av Tolketjenesten for døve, døvblinde og hørselshemmede.

Rapporten «**Fornyning av tolketjenesten**» har to deler.

Del 1: Organisering og fagutvikling, tjenester, lønns- og arbeidsvilkår.

Del 2: Frilanstolkordningen.

Arbeidsgruppen hadde ingen representanter fra noen brukerorganisasjoner med.